

ردپایک دایناسورها بر دامنه‌های البرز

تنها اثر استخوانی کشف شده از دایناسورهایی که در ایران زندگی می‌کردند در آتش‌سوزی موزه برزیل ناپدید شد

گفت‌وگو

بیشتر وقت‌ها مطلبی که درباره دایناسورها و موجودات ماقبل تاریخ خوانده، شنیده یا دیده‌ایم، مربوط به کشورهای دیگر بوده است، اما با توجه به قدمت سرزمین مان، پرواضح است که در ایران نیز آثاری از آنها یافت شده یا خواهد شد. در این ارتباط گفت‌وگویی را با دکتر مجید میرزایی عطاآبادی، دانشیار فسیل‌شناسی از دانشگاه زنجان انجام داده‌ایم.

«موضوع آثار و بقایای به‌جا مانده از جانوران ماقبل تاریخ، به‌خصوص دایناسورها در ایران باید به ۲ بخش ردپا و آثار استخوانی تقسیم کرد. بخش نخست که به مشاهده آثار ردپای دایناسورها در ایران مربوط می‌شود، بیشتر و متنوع‌تر است. در بخش دوم هم تنها اثر استخوانی کشف شده دایناسورها در منطقه شمال کرمان به یک نمونه از دندان دایناسور منحصر و محدود می‌شود. این تنها اثری است که می‌توان با اطمینان به آثار اسکلتی دایناسورها در ایران نسبت داد و قطعاً احتمال پیدا کردن آثار بیشتر هم وجود دارد.»

دندانی که مفقود شد

میرزایی عطاآبادی درباره این دندان کشف شده گفت: «البته، نمونه دندان دایناسور که قبلاً در منطقه شمال کرمان کشف شده بود، برای انجام مطالعات به‌صورت امانت به موزه ملی برزیل منتقل شد، اما به دلیل آتش‌سوزی که چند سال پیش در این موزه اتفاق افتاد، احتمال دارد نمونه مذکور از بین رفته باشد. هنوز سرنوشته این نمونه معلوم نیست و پاسخ مشخص و قطعی مبنی بر اینکه اثری از آن در بقایای آتش‌سوزی پیدا شده یا اینکه اصل آن در گوشه دیگری نگهداری می‌شود، به ما نداده‌اند، اما تصاویر و کپی‌هایی که از نمونه اصلی تهیه کرده بودیم در موزه سازمان زمین‌شناسی نگهداری می‌شود.»

میرزایی افزود: «به هر روی، فارغ از کشف اثر فوق در منطقه کرمان، در منطقه البرز، بخش مرکزی و نواحی شمال تهران (منطقه بلده نور) ردپاهای زیادی از دایناسورها پیدا شده که متأسفانه برخی از آنها به دلیل حرکات پوسته زمین و در اثر ریزش دامنه

یا زلزله از بین رفته‌اند، اما کل منطقه البرز، از این نظر غنی است. در شرق البرز و حتی نواحی البرز غربی، از قدیم آثاری وجود داشته و کشفیاتی هم در سال‌های اخیر انجام شده است. در مجموع، کوه‌های البرز از نظر ردپای دایناسورها، مناطق غنی‌تری هستند و اگر اکتشافات را با انتخاب محل مناسب و استفاده از متخصصان باتجربه، از سر بگیریم، امکان کشف نمونه‌هایی از فسیل دایناسورها قوی‌تر است.»

بخت و اقبال

استاد حوزه فسیل‌شناسی همچنین درباره بخش یافتن آثار و ردپای دایناسورها هم گفت: «بر خورداری از بخت و اقبال، حرف اول را می‌زند که با توجه به کشف آثار و ردپاها در فعالیت‌های اکتشافی گذشته، میزان شانس برای یک کشف خوب، با رزق و جالب را در ایران بیشتر می‌کند. انجام ۳، ۴ دوره جست‌وجو و کاوش در مناطق یادشده، وضعیت بهتری نسبت به احتمال کشف فسیل دایناسورها را پیش روی ما می‌گذارد. متأسفانه در سال‌های اخیر بنابر دلایلی از جمله شیوع کرونا و سایر محدودیت‌ها، فعالیت‌های اکتشافی در این زمینه متوقف شد. البته دلیل اصلی توقف فعالیت‌های اکتشافی که پیش از این با همکاری استادان خارجی و در قالب بین‌المللی انجام می‌شد، شیوع کرونا در جهان بود که ۴، ۳ سال فعالیت‌های صحرایی را متوقف کرد؛ بنابراین و در صورت از سرگیری دوباره این فعالیت‌ها،

احتمال کشف آثار جدید با توجه به کشفیات قبلی، منتفی نیست.»
استاد دانشگاه زنجان افزود: «موضوع مهمی که شروع فعالیت‌های اکتشافی در این زمینه را با محدودیت مواجه می‌کند، صرف وقت و زمان، هزینه‌های زیاد و همچنین در برخی موارد تجهیزات و امکانات پیشرفته صحرایی است. البته ادامه فعالیت‌های صحرایی در بخش شرقی کشور نیز با حساسیت‌هایی همراه است. ادامه فعالیت‌های اکتشافی در محدوده کرمان که منجر به کشف تنها اثر دایناسورها در ایران شد، با توجه به موقعیت منطقه و موضوع امنیتی بودن مرزها، دشواری‌ها و محدودیت‌های خاص موجود و شرایط ادامه کار را در وضعیت کنونی بسیار سخت می‌کند. بنابراین گروه‌های داخلی باید به تنهایی در این بخش فعالیت کنند.»

چالش‌ها

او درباره دیگر مشکلات پیش‌رو نیز گفت: «بخش‌هایی از مناطق کرمان که احتمال کشف آثار دایناسورها در آنجا بیشتر است، به سازمان‌های دولتی مانند سازمان محیط‌زیست یا ارگان‌های نظامی اختصاص دارد و برای شروع دوباره کار باید مجوزها و هماهنگی‌های لازم را کسب کرد. برخی از قسمت‌هایی که به سازمان محیط‌زیست اختصاص دارد، جزو مناطق شکار ممنوع و حفاظت شده است. برای اکتشاف در بخش‌های کویری هم باید از ارگان‌های امنیتی مجوز دریافت کرد و این کار آسانی نیست. در سایر حوزه‌ها نیز باید با سازمان زمین‌شناسی هماهنگی‌های لازم انجام شود.»
میرزایی بهترین راهکار را این می‌داند که دانشگاه‌های این منطقه مانند دانشگاه کرمان که رشته دیرینه‌شناسی دارند، فعالیت‌های اکتشافی را خودشان برعهده بگیرند. او در عین حال گفت: «متأسفانه تاکنون پیشنهاد یا علاقه‌مندی در این زمینه اعلام نشده است.»

ادامه در صفحه ۴

دیرینه‌شناسی را دریابیم

سال‌ها پیش ردپای دایناسورها در ایران پیدا شده است. زمین‌شناسان ایرانی شرکت ملی فولاد در نتیجه کشف معادن زغال سنگ در دره نیزار در شمال زرنند، در سال ۱۳۴۸ نخستین آثار مربوط به دایناسورها در کشورمان را کشف کردند. در ادامه این کشفیات، یک دندان ریز متعلق به دایناسورها نیز پیدا شد که پس از انتقال به موزه ملی برزیل و به دنبال آتش‌سوزی مهیب در این موزه، مفقود شد. دیرینه‌شناسی یا پالین‌شناسی شاخه‌ای از علوم زیست‌شناسی و زمین‌شناسی است که به بررسی آثار و بقایای موجودات گذشته می‌پردازد و بر پایه پیدایش و نابودی این آثار که سنگواره نامیده می‌شوند، سن نسبی لایه‌های زمین را تعیین می‌کند. این دانش همچنین محیط‌زیست موجودات دیرینه را مشخص می‌کند. دیرینه‌شناسی رشد، توسعه، تحول و تکامل حیات را مشخص و به زمین‌شناسان کمک می‌کند که سنگ‌ها را در گروه‌ها و طبقات خاص قرار دهند. این دسته‌بندی و طبقه‌بندی‌ها در مجموع به ما کمک می‌کند تا از وضعیت گذشته موجودات و انقراض برخی از آنها بیشتر بدانیم. امروزه، همه ما می‌دانیم که پیش از ما دایناسورها ساکنان و فرمانروایان زمین بوده‌اند و البته تمامی دانش ما هر چند هم که اندک باشد، مدیون دیرینه‌شناسی است.

در ایران اما با نگاهی به اسامی دانشمندان، محققان و فعالان این حوزه در می‌یابیم که تقریباً آنگونه که باید فعالیت‌های در این حوزه نداریم. در اینجا بخش کوتاهی از نوشته‌های دکتر عرفان خسروی، دیرینه‌شناس و استاد دانشگاه تهران را نقل می‌کنیم که در دوره جدید مجله دانستنیها در اسفند سال ۱۳۹۱ به چاپ رسیده است: «۱۰ سال پیش یک گروه دیگر از دیرینه‌شناسان با هدف کشف و بررسی نمونه‌های بیشتر به کرمان سفر کردند و سری هم به ردپاهایی زدند که ۳۰ سال پیش تراز آنها کشف شده بود. این گروه متوجه شدند ردپاهای کرمان متعلق به یک دایناسور شکارچی بوده است، نه یک دایناسور گیاهخوار. من جوان‌ترین عضو این گروه بودم و از آن زمان به دنبال کشف سنگواره‌های بیشتر به جاهای زیادی سفر کردم. مجید میرزایی، سرپرست ایرانی گروه ما هم نه تنها در ایران، بلکه در بسیاری نقاط دیگر دنیا به دنبال بقایای جانوران و گیاهان ماقبل تاریخ گشت و پس از سال‌ها به تازگی به ایران بازگشته است. دوستان دیگری هم بودند که اکتشافات مهمی در زمینه دیرینه‌شناسی در ایران انجام دادند. با پیوند دادن همه آنچه تاکنون در ایران کشف کرده‌ایم، می‌توانیم جمع‌بندی خوبی از دیرینه‌شناسی دایناسورها در ایران به دست بیاوریم.»

با اسکن این کد، مطالب چاپ‌شده در مجله دانستنیها درباره **دایناسورها** را ملاحظه فرمایید.

پارک ژوراسیک

یکی از جذاب‌ترین فیلم‌های سینمایی در باره دایناسورها، «پارک ژوراسیک» ساخته استیون اسپیلبرگ است. این فیلم با استقبال گسترده‌ای روبه‌رو شد که به ساخت سری‌های بعدی آن منجر شد. با اسکن کد، بخش‌هایی از این فیلم را تماشا کنید.

مستند دایناسورها

درباره زندگی دایناسورها و موجودات ماقبل تاریخ، فیلم‌های مستند بسیاری تولید شده است. یکی از این مستندها که جدید هم هست، سیاره ماقبل تاریخ نام دارد. با اسکن کد، بخش‌هایی از سریال مستند «سیاره ماقبل تاریخ» را ببینید.